

بانو گشسب نامه

* روح انگیز کراچی

کهن است که اصل آن به دوران پهلوانی تعلق دارد، دورانی که ارزش انسان به جنگجویی و شجاعت بود و انسان‌هایی که از راه جنگاوری برای قوم خود افتخار آفرین بودند، نوعی قهرمان ملی محسوب می‌شدند. بانوگشسب که به خاندان دستان پهلوان متعلق است، تجسم آرمانهای مردمی است که در تصویر زنی قهرمان و افتخار آفرین در این منظومه حماسی ظاهر شده. این حماسه خاطره پهلوانیهای زنی است از کودکی تا ازدواج که با رخدادهای شگفت‌انگیز و غیر طبیعی به هم آمیخته و نقش نمادینی از زن ایرانی را با خصوصیتی چون فرزاندگی، دلاوری و زیبایی به نمایش گذاشته است. زنی آرمانی که در نقش پهلوانی مؤنث ظاهر شده تا نخست پادشاه جادو شده‌ای را نجات دهد، سپس شیده پسر افراسیاب دشمن ایران زمین را در بند عشق خویش کشد و زبونی‌اش را بدو نشان دهد و نیز ناتوانی و ضعف خواستگارش یعنی شاهان هند و همسایگان سرزمین‌اش را به آنها گوشزد کند و در انتها همسری را که پدرش از میان سرداران و پهلوانان بنام ایرانی برایش نامزد کرده بود، در شب زفاف دربند کند و به تمام مردان حتی به پدرش رستم، ثابت کند که او زنی مطیع و منفعل نیست تا به جای او دیگران تصمیم بگیرند.

منظومه حماسی منحصر به فرد بانو گشسب نامه که قهرمان آن زنی پهلوان به نام بانو گشسب، دختر رستم است، با ۱۰۳۴ بیت و مقابله پنج دستنویس در سال ۱۳۷۷ تصحیح شده و هم اکنون در دست چاپ است. سراینده قصه نامعلوم و زمان سرایش آن نامشخص است، اما گمان می‌رود در اواخر سده پنجم قمری که سرایندگان به تبعیت از فردوسی، اخبار شاهان و پهلوانان را به نظم می‌کشیدند، سروده شده باشد. این منظومه در قالب مثنوی و در بحر متقارب مثنی (فعولن فعولن فعولن) سروده شده است. مأخذ این قصه معلوم نیست، اما به نظر می‌رسد بن مایه این قصه به یک سنت شفاهی کهن دوره ساسانی تعلق دارد که بنا به اقتضای شرایط خاص تاریخی و اجتماعی باز سازی شده است. این منظومه از نقطه نظر زبان، محتوا، ویژگی‌های فنی شعر، واژه‌های کهنه فارسی و موضوع قصه و شخصیت‌ها به داستان‌های حماسی سده ۴ و ۵ مانند است. سراینده قصه بانو گشسب نامه و فرامرز نامه شناخته شده نیست، ولی از آنجا که در نسخه پاریس و موزه بریتانیا منظومه بانو گشسب نامه همراه با منظومه فرامرز نامه آمده است و در چاپ سنگی هم همین ترتیب رعایت شده است و گویی جزئی از منظومه فرامرزنامه است، احتمال می‌رود که ناظم این دو منظومه یک فرد باشد که به استناد ابیاتی از فرامرزنامه، او از اهالی کوره اردشیر [گور، جور، فیروزآباد] و مسلمان شیعه است.

صفحه آغاز بانو گشسب نامه نسخه پاریس

بانوگشسب نامه منظومه‌ای حماسی است که موضوع آن روایتی از زندگی دختر رستم و نبردهای پهلوانانه اوست. تصویر منحصر به فرد زنی در ادبیات فارسی که با تغییر نقش جنسی همراه است و با تصاویر کلیشه‌ای و رفتارهای قالبی زنان تفاوت دارد. در این قصه حماسی، اندیشه نابرابر جنسی را از مفهوم عشق و همچنین شیوه همسرگزینی می‌توان باز شناخت، ساختار قصه جنس گرایانه است و هدف اصلی گزارنده قصه، تلاش زن برای اثبات هویت است که در بیکار نمود یافته است.

این حماسه از دیدگاه موضوعی، حماسه ملی است و از حماسه‌های

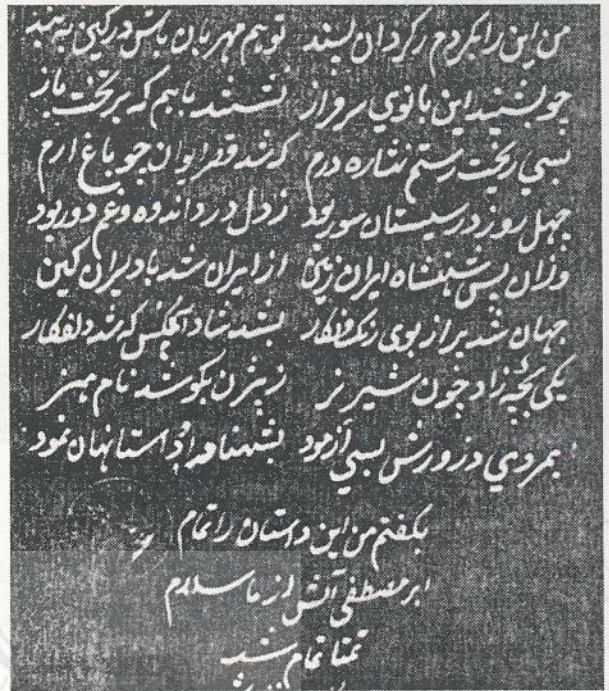
* دکترای زبان و ادبیات فارسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نامه دوران پختگی و میان سالی بانوگشسب به نظم کشیده شده، زنی که برای رشادت‌ها، رزم‌ها و رایزنی‌هایش در این حماسه نام او ۷۰ بار تکرار شده است، پهلوانی مقتدر و بانویی خردمند که با توانایی خاصی مشکلات را به هنگام حل می‌کند، آنجا که نیاز به نبرد مردانه است، مردانه می‌جنگد و هنگامی که سرنوشت صبر می‌طلبد، آرام و صبور پند می‌دهد. در شهریارنامه، نیز حکایت از پهلوانیهای بانو گشسب است. پهلوان سیاه‌پوشی که با لباسی سیاه و به طور ناشناس به جنگ شهریار می‌رود.

درون مایه اصلی این حکایتها، دلاوری‌های زنی پهلوان است که نمودهای فرهنگ کهن اقوام ایرانی را به همراه دارد و احتمال می‌رود که بازمانده اسطوره‌های دگرگون شده‌ای از دوران بسیار دور اقوام ساکن در نجد ایران باشد که زن نقشی فروتر از مرد نداشت و به سبب دگرگونی‌های جامعه در نقش زنی پهلوان ظهور کرد. زنی که می‌تواند هم نماد سرکشی و هم نماد توانایی باشد.

تصحیح این منظومه از دید علمی به منظور بازشناسی زبان و ادبیات سده‌های پیشین و فرهنگ و هویت ملی انجام شد تا پژوهشگران از زاویه‌های گوناگون بدان بنگرند. چند بیت از آغاز این منظومه را برای نمونه می‌خوانید.

یکی پور زاد آن گه‌می دخت شاه	که دیدار او آرزو کرد ماه
بی‌آورد نزدیک رستم چو بساد	تهمتن فرامرز نامش نهاد
چو پرورده شد بی‌غم و درد و رنج	گنشت از برش بی‌زین سال پنج
به خسردی دلارای پرکار بود	نشان مهی زو پدیدار بود.

صفحه آخر بانو گشسب نامه نسخه پاریس

طرح این قصه حماسی با روایات دیگری که از بانوگشسب در منظومه‌های حماسی دیگر وجود دارد، متفاوت است. در بانوگشسب‌نامه، روایت نوجوانی و جوانی تا مرحله ازدواج اوست. در شاهنامه، دختر رستم، همسر گیو و مادر بیژن است که سه بار نامش تکرار شده است. در بهمن

گنجینه بهارستان ۳: مجموعه ۱۷ رساله در علوم قرآنی و روایی / به کوشش سید مهدی جهرمی / سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی / تهران / چاپ اول / ۱۳۸۰

«گنجینه بهارستان» مجموعه‌ای از نسخه‌های خطی کم حجم کتابخانه مجلس شورای اسلامی است که در قالب ۸ موضوع اصلی: ۱. علوم قرآنی و روایی ۲. حکمت (منطق، فلسفه، کلام و عرفان) ۳. فقه و اصول ۴. ادبیات فارسی ۵. ادبیات عرب ۶. تاریخ و جغرافیا ۷. اخلاق ۸. علوم و فنون به کوشش گروهی از اساتید و محققان حوزه و دانشگاه تصحیح می‌شود و در اختیار ارباب معرفت قرار می‌گیرد.

اثر حاضر نخستین دفتر از مجموعه علوم قرآنی و روایی گنجینه بهارستان است که ۱۷ رساله را در برمی‌گیرد: ۱. رسم القرآن ۲. سلک البیان ۳. عمدة القاری ۴. تحفة الحفاظ ۵. مرادیه ۶. تفسیر آیه الکرسی ۷. عروة الوثقی ۸. فضیلت سوره توحید ۹. شرح حدیث کنزاً مخفیاً ۱۰. صحیفه المحبة ۱۱. ستین عادل ۱۲. الاربعون ۱۳. الدرالمکنون ۱۴. سلوة الشیعة ۱۵. فضل الصلوات ۱۶. ضوابط الاسماء و اللواحق ۱۷. ادعیه میریه.